

VIAȚA CULTURALĂ ȘI RECLAMA ÎN GHERLA ȘI HUEDIN

Considerații privind perioada interbelică

Gherla sau Armenierstadt - cel mai mare oraș armenesc în Transilvania¹ -, respectiv Huedinul - localitate care n-a depășit nici la finele deceniului patru statutul de comună rurală, în ciuda dotației socio-economice de care se bucura² - sunt protagonistele cercetării noastre privind spațiul central transilvănean pe durata perioadei interbelice. Un orașel cu o viață economică și culturală destul de activă - ne gândim aici la Gherla - secondat de o localitate cu populație majoritar maghiară³, ne vor permite să reliefăm nivelul de urbanizare a zonei în varianta lui mediană, situată între lumea rurală ce le învecina⁴ și metropola clujeană.

Cercetarea urmărește să detașeze din multitudinea de aspecte cu care s-a confruntat societatea românească aflată în plin proces de modernizare pe acelea, relevante în opinia noastră, privitoare la mișcarea culturală și reclamă - văzute în ipostaza de exponente ale nivelului de civilizație atins, expresie condensată a unui posibil conținut al mentalului colectiv. În atari condiții presa ne-a furnizat materia primă, recunoscut fiind caracterul cvasiobiectiv al informației pe care o vehiculează. Din păcate nu putem acoperi întreaga perioadă avută în vedere⁵, de unde rezultă parțialitatea încheierilor la care am ajuns și nota evidentă de "considerații" pe care am atribuit-o opiniilor vehiculate în studiul de față. Cum propunerea pe care o facem celor interesați are un explicit conținut experimental, ne luăm permisiunea de a aprofunda problematica - limitându-ne să trasăm jaloanele unei viitoare investigații - printr-un apel la surse complementare și la exemplul altor localități.

Într-o primă secțiune la lucrării vom aborda problema culturală, iar în cea de-a doua - defalcat pe domenii de activitate specifice - ne vom referi la reclamă.

---

¹ Cf. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, vol. II, Sibiu, 1900, p. 547.

² Moară sistematică, fabrică de gips, fabrică de pălării bărbătești, oficiu P.T.T., spital, băncile "Vlădeasa", de credit și păstrare, a cooperativei de credit și populară "Fântânele"; cf. *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1939, p. 147-150.

³ După o statistică din 1891, din cei 3666 de locuitori doar 255 erau români, pt. cf. C. Diaconovich, *op. cit.*, p. 728. Starea de lucruri s-a modificat simțitor în timpul perioadei interbelice, dar punctul de plecare - din perspectivă strict demografică - era cel enunțat în text.

⁴ Gherla era sediul unei plase cu 33 de sate componente, vezi *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1939, p. 415; iar Huedinul al unei plase cu 28 de sate, *ibidem*, p. 149.

⁵ Pentru Gherla, deținem informație din surse jurnalistice pentru intervalul 1924-1930 și 1935-1940, iar pentru Huedin doar pentru anii 1925-1926.

I. CULTURA

La o primă vedere, dincolo de diferențele demografice și de dezvoltare socio-economică ale celor două localități, am fi tentați să punem un semn al egalității relative, ca orice lucru omenesc, în privința ofertei culturale. Mai ales că statistica anului 1938 ne oferă unele argumente în acest sens⁶. Dacă am fost prea încrezători într-o înșirare seacă de date, vom constata că am greșit și vom reface diferența ce separă Gherla de Huedin. Suntem siliți la aceasta nu numai din lipsa informațiilor pentru cea de-a doua localitate, cât mai ales de trecerea în revistă a instituțiilor de profil și a activității acestora.

Gherla este sediul unei episcopii greco-catolice⁷ conduse de unul dintre marii prelați ai neamului românesc. Are un liceu cu un bun renume pentru istoria învățământului transilvănean, pe lângă care funcționează - eficient - o societate de lectură a tinerilor elevi⁸. Seminarul teologic pregătește generații după generații de apărători ai idealului național, iar formațiunea corală aferentă se evidențiază printr-o cotă ridicată la bursa de valori a domeniului⁹. Societatea tinerilor români din Gherla și din jur, intitulată "Junimea", își începe activitatea la finele lunii august 1930, organizându-și propria formație corală condusă de profesorul Al. Ionescu-Butaș¹⁰. Ca organisme cu scopuri culturale declarate funcționau: cea a parohiei romano-catolice, A.G.R.U., organizația locală a despărțământului ASTRA, Uniunea Sf. Maria și Societatea academică a studenților universitari din Gherla. Spectacolele se desfășurau în localul Casinei Române, în sala cinematografului local, la hotelul "Coroana" sau în incinta liceului "Petru Maior".

Activitatea culturală propriu-zisă este dominată de componenta muzicală a domeniului. Prima informație provine de la finele lunii iulie a anului 1926 și se referă la concertul lui Osad Oassdurian, *"fostul cântăreț de mare renume al operei din Milano"*¹¹, venit la cererea compatrioților săi locali. În fapt, celebrul bariton este binecunoscut și apreciat aici în urma recitalului oferit publicului iubitor de muzică din Gherla în anul 1923. Din datele de care dispunem rezultă că anul 1930 este deosebit de animat. El începe cu concertul de violină al profesorului Al. Ionescu-Butaș, de la liceul "Petru Maior"¹², și se încheie cu concertul bisericesc din celebrul lăcaș de cult armenesc al orașului - al cărui protagoniști sunt doamna col. Iuga și domnul Pavel de la Opera Română din Cluj, secondaji de patru artiste locale¹³. Profesorul Butaș, *"virtuosul muzicant"* ce-și dispută întâietatea în lumea

⁶ Pentru Gherla, organizația locală a despărțământului ASTRA, Societatea tinerilor români din Gherla și jur "Junimea", un cinematograful, cf. *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p. 415; iar pentru Huedin, Societatea "Înfrățirea", un cinematograful, organizația locală Astra, *ibidem*, p. 149-150.

⁷ Mutarea acesteia la Cluj, din data de 15 august 1930, a dat naștere unui puternic curent de opinie local, vezi articolul "Gherla a încetat să fie sediu episcopesc" în *CURIERUL SOMEȘAN*, II, nr. 31/24 august 1930, p. 3-4.

⁸ Intitulată "Ion Creangă", ea continua să existe în anul 1935. Sub genericul ei a apărut revista literar-științifică și de folclor a școlii, intitulată SCÂNTEIA (anii 1924-1927, 1929 și 1935-1938).

⁹ Spectacolul oferit în data de 12 iulie 1925 publicului din Zalău a fost considerat "primul la care a participat afară de publicul local și din jur în număr așa mare", cf. SĂLAJUL VI, nr. 11/15 iulie 1925, p. 4.

¹⁰ "Asociația tinerilor români din Gherla și jur ... promite a reînvia și solidifica viața socială românească din Gherla atât de anemică până acum", în *CURIERUL SOMEȘAN*, II, nr. 31/24 august 1930, p. 1. Informații despre crearea corului aferent societății, în aceeași publicație, nr. 34/12 octombrie 1930, p. 4.

¹¹ GHERLA, I, nr. 2/26 iulie 1926, p. 3.

¹² *CURIERUL SOMEȘAN*, II, nr. 5/26 ianuarie 1930, p. 3.

¹³ *Ibidem*, nr. 41/7 decembrie 1930, p. 1-2. Solistele locale erau doamnele Novac, Matiașovici, Fleischer și d-ra Tili Lăpușan.

muzicală din orașel cu profesorul Ghețe, este prezent pe scena de spectacole cu ocazia seratelor dansante ale societății "Junimea" din 30 august și, respectiv 8 noiembrie, același an. Tot într-un mod activ se prezintă pianista Pongratz¹⁴ și tenorul Augustin Almășan de la Opera Română din Cluj¹⁵. Evenimentele muzicale ale anului sunt serata parohiei romano-catolice din 16 februarie, serata organizată de clubul sportiv SPARTA din 10 august și amintitul concert bisericesc din debutul lunii decembrie. Prima manifestare menționată, la care își dă concursul reuniunea corală "Törekvés" din Cluj¹⁶, reprezintă punctul de plecare pentru organizarea corului local "Doina Someșului", din octombrie același an. Nivelul de execuție - luat ca model - și nevoia de competiție au stat la baza inițiativei societății "Junimea". Serata clubului sportiv venea să încununeze opera organizatorică, deschisă de adunarea generală din debutul anului¹⁷, a forțelor implicate în crearea unei asociații provinciale performante. Ea se dorea deasemenea un model comprehensibil de îmbinare fericită a plăcutului cu utilul într-un spectacol care să rămână viu în amintirea publicului participant¹⁸. Concertul bisericesc reprezenta, dincolo de calitatea interpreților angajați în program, un exemplu firesc de benefică coabitare religioasă.

Corurile locale se manifestă destul de timid pe durata anului. Putem cita, la capitolul activ, performanța dirijorală a profesorului Ghețe din 23 februarie, seratele artistice ale societății "Junimea" din 30 august și 8 noiembrie, respectiv același concert bisericesc din luna decembrie. În plus, corul studenților Academiei Teologice din localitate concertează la Zalău, în data de 12 iulie 1925, pentru completarea fondurilor societății lor culturale - intitulată "Alexi-Șincai"¹⁹. Din Cluj, constatăm doar două prezențe: cea menționată deja - a corului "Törekvés" -, respectiv a corului Operei Române la finele lunii iunie. Pe plan local funcționau, în același domeniu, o fanfară²⁰ și o orchestră "renumiată" pentru prestațiile apreciate pozitiv de dansatorii prezenți la seratele artistice.²¹

Domeniul plasticii lipsește cu desăvârșire din informațiile pe care le deținem. Singurele oferte, tangențiale respectului cuvenit unui act de calitate, puteau veni din partea unui pictor de biserici semnalat în vara anului 1935²².

Teatrul este și el în suferință. Pentru anii 1924-1930 și 1935-1940 nu am găsit nici o simplă referire la vreun spectacol al Naționalului clujean, deși distanța dintre cele două localități nu pune nici un obstacol. În schimb, omniprezentul artist bucureștean P.P. Georgescu joacă cu trupa sa comedia "Copilul minune" de

¹⁴ Evoluează în concertul amintit din ianuarie 1930 cu Butaș și la serbarea clubului SPARTA din 10 august 1930.

¹⁵ Prezent pe scena din localitate cu ocazia petrecerii de la Casina Română din 23 februarie 1930 și la serbarea clubului SPARTA din 10 august 1930.

¹⁶ "Această serată se poate considera ca cea mai reușită petrecere din sezon, ținând seama de spectatori, atât ce privește numărul, cât și de situația lor socială... Se poate spune că de mult nu s-a auzit, în orașul nostru, un concert la nivelul concertului dat de Törekvés... Ar fi de dorit ca factorii competenți din orașul nostru să ia exemplu de la această uniune și să se năzuiască să înființeze și în orașul Gherla o reuniune corală permanentă, care astăzi ar fi un factor cultural trebuincios.", în CURIERUL SOMEȘAN, II, nr. 8/23 februarie 1930, p. 3-4.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 2/6 ianuarie 1930, p. 2-3.

¹⁸ În programul serbării din 10 august 1930 au mai concertat Ioan Jung, primul bonvivand de la teatrul maghiar din Cașovia - acompaniat de d-ra Ana Jung; baritonul Iuliu Katona de la opera din Ulm (Germania) acompaniat la pian de Ștefan Antal, *ibidem*, nr. 29/10 august 1930, p. 3.

¹⁹ SALAJUL, VI, nr. 9/15 iunie 1925, p. 3 și nr. 11/15 iulie 1925, p. 4.

²⁰ Serbarea populară la care se produce are loc în parcul Regina Maria la 29 iunie 1930, cf. CURIERUL SOMEȘAN, II, nr. 23/22 iunie 1930, p. 3.

²¹ Orchestra Ludovic Csikai, *ibidem*, nr. 29/10 august 1930, p. 3.

²² E. Juhasz - sticlă, vopsitor și pictor de biserici, cf. SCÂNTEIA, VI, nr. 7-9/ iulie-septembrie 1935, p. 16.

I. Boardă, în data de 20 iunie 1930²³. Diletanții constituiți ca membri ai societății "Junimea" își aduc contribuția la reușita seratei din 30 august 1930 prezentând piesa "Idila la țară"²⁴. Deși nu mai deținem alte semnalări ale unor astfel de spectacole, putem afirma - pe baza cercetărilor întreprinse în alte spații culturale provinciale - că prezența teatrală a fost mult mai activă și direct legată de organizarea seratelor artistice.

*

Informațiile pentru Huedin fiind comprimate la durata anilor 1925-1926, nu aduc prea multe relații despre viața culturală a localității. Totuși, deși condițiile sunt vitrege, putem intui un nivel de dezvoltare comparabil cu cel din Gherla. În Huedin funcționau, conform unor statistici oficiale din 1938, o societate culturală - intitulată "Înfrățirea" -, un cinematograf și o organizație locală a despărțământului ASTRA, cc-și avea sediul la Cluj²⁵. Aproximarea geografică și fizică de metropola clujeană trebuie să fi avut ecou în viața culturală a localității. Supozițiile pe care le formulăm au acoperire în prezența Extensiunii Universitare, cu conferențiarilor ei de înalt prestigiu științific, pe durata lunilor februarie și martie 1926. Acest lucru nu s-a produs la Gherla (!), unde publicul a fost nevoit să se mulțumească cu textele confecționate de elevii și profesorii de la liceul local²⁶. În schimb, intelectualii din Huedin i-au putut audia pe Ioan Lupaș, I. Paul și Theodor Capidan²⁷. Presa locală abundă de anunțuri de recomandare pentru reviste și cărți apărute în vara anului 1926²⁸.

Domeniul muzical lipsește cu desăvârșire, abstracție făcând de anunțul preotului din Călățele aflat în căutarea unui "*cântăreț versat în cântările bisericești*"²⁹. Teatrul, servit probabil de turneele trupelor românești și maghiare din Cluj, se află în faza de diletantism la nivel local³⁰. Suntem ceva mai norocoși pentru sectorul plastic deoarece aici domiciliază și lucrează "*pictorul român Petru Crăciun*" - specialist în pictură bisericească, firme, zugrăvit de odăi și vopsit de mobile³¹. Interesantă și penetrantă este reclama pe care și-o publică în GRAIUL MOȘILOR pictorul clujean C. Negoșanu. Concurat pe piața metropolei transilvane de alți specialiști în domeniu, acest reprezentant tipic al gustului academic al noii burghezii încearcă să-și anexeze piața de desfacere locală. Pentru înțelegerea mecanismului mental al ofertei făcute amatorilor de artă provinciali, reprezintă

²³ CURIERUL SOMEȘAN, II, nr. 23/22 iunie 1930, p. 3.

²⁴ *Ibidem*, nr. 32/7 septembrie 1930, p. 2.

²⁵ Cf. *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p. 149.

²⁶ Emil Gheje, *Istoria mănăstirii Putna*, în AURORA, II, nr. 1/ianuarie 1940, p. 22-27; prof. A. Șioldea, *Alexandru Brătescu-Voinești*, în CURIERUL SOMEȘAN, nr. 8/23 februarie 1930, p. 3; nr. 9/2 martie 1930, p. 3; nr. 10/9 martie 1930, p. 3; nr. 12/30 martie 1930, p. 2-3; nr. 14/13 aprilie 1930, p. 3; dr. E. Precup, *Nicolae Bălcescu*, *ibidem*, nr. 13/6 aprilie 1930, p. 3. De semnalat și seria de 9 conferințe ce au omagiat, în aprilie 1935, personalitatea istoricului și omului politic Mihail Kogălniceanu, cf. SCÂNTEIA, VI, nr. 4/aprilie 1935, p. 16.

²⁷ Ioan Lupaș, *Domnia lui C. Brâncoveanu* și I. Paul, *Spiritul național în literatura lui Ion Creangă*, în HUEDINUL, II, nr. 3/26 ianuarie 1926, p. 4 și nr. 5/9 februarie 1926, p. 1; T. Capidan, *Coloniile macedo-române în fosta Ungarie*, *ibidem*, nr. 10/16 martie 1926, p. 3.

²⁸ Ni se recomandă: *Floarea literaturilor străine*, revista "Munca intelectuală" din Buzău, ediția a IV-a a romanului lui Sadoveanu *Venea o moară pe Siret*, volumul I din lucrarea dr. V. Bianu *Însemnări din Războiul României Mari*, apărut la Cluj, vezi GLASUL MOȘILOR, I, nr. 4-5/iunie-iulie 1926, coperta a II-a.

²⁹ HUEDINUL, I, nr. 2/7 octombrie 1925, p. 4.

³⁰ Dovadă este anunțul reprezentației teatrale organizate de V.I. Tănăsescu în GLASUL MOȘILOR, I, nr. 3/mai 1926, p. 27.

³¹ HUEDINUL, II, nr. 12-13/4 aprilie 1926, p. 6.

un punct de reper de cvasiegală valoare atât prin semantică textuală, cât și prin asocierea lucrativă dintre un artist plastic și un încadrator de tablouri³².

Tipografiile din Huedin - "Diamantstein", "Abraham" și M. Avram - joacă un rol de o importanță similară celor din Gherla - Augustin S. Deacu și "Aurora" A. Tudoran - în privința susținerii efortului cultural local. Îndeplinindu-și rosturile lor tehnice la nivelul cererii zonale - cel puțin a satelor din componența plaselor ale căror "capitale" erau Gherla și Huedinul -, asigurând desfacerea și circulația cărții și presei, editând - în cazul instituțiilor tipografice gherlene - lucrări după un plan riguros, tipografiile s-au plasat și în acest caz pe linia de deschidere europeană a perioadei interbelice.

II. RECLAMA

Ambele localități sunt martore ale unei activități socio-economice extrem de dinamice la nivelul perioadei pe care o cercetăm. Poziția geografică favorizantă - Gherla este situată la bifurcația drumurilor spre Maramureș și Moldova, iar Huedinul pe artera "europeană" Cluj-Oradea -, prezența, uneori predominantă, a meseriașilor și negustorilor minoritari ce posedau o vădită tradiție în domeniu, la care putem adăuga sprijinul efectiv al Statului, iată tot atâtea motive pentru o situație pozitivă.

Sectorul "industrial" era reprezentat în Gherla de fabricile de spirt, de gheață, fire de postav și lână, de cărămizi și cea de ulei - numită și Keller³³. Branșa micilor meseriași este dominantă de croitori care se dovedesc nu numai cei mai numeroși și, firește, competitivi, ci și cei mai ingenioși în privința confecționării reclamelor. Iosif Bunea, care se considera - în ciuda realității imediate ce-l contrazicea - proprietarul singurei croitorii românești din Gherla, avansează o propunere deosebit de avantajoasă pentru cei doritori de "cele mai moderne vestimente cu prețuri de reclamă"³⁴. Oferta lui S. Stauber pune accentul pe utilizarea superlativelor ("cele mai moderne croieli și cu cusătura cea mai trainică") după o introducere în cheie optativă. Dacă "arma secretă" utilizată de Iosif Bunea era apartenența la etnia română, cea a lui Stauber se referă la promptitudinea onorării comenzii³⁵. Textul reclamei celui alt croitor român, activ în anul 1924, se derulează după același scenariu: croitorie civilă, militară și pentru preoți- cele mai moderne veșminte cu prețuri de reclamă³⁶. Abstracție făcând de lipsa de "inspirație" a ofertanților, reținem enumerarea categoriilor sociale pe al căror sprijin se bazuau, respectiv categoriile intelectuale obișnuite și influente în lumea urbană provincială.

Reclama pantofarului Iuliu Keresztelyi se adresează, în primul rând, elevilor³⁷. Aceștia sunt cei mai mari și activi "consumatori" de încălțăminte, respectiv, în virtutea conservatorismului endemic local, vor fi viitorii oameni adulți ce vor frecventa același meșter. Pentru a-i face față în modul cel mai eficient cu putință, V. Muntean își începe apelația printr-o formulă modală imperativă, con-

³² GLASUL MOTILOR, I, nr. 6-10/august-decembrie 1926, coperta a IV-a.

³³ Cf. *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p. 414.

³⁴ SCÂNTEIA, I, nr. 2/februarie 1924, coperta a II-a.

³⁵ *Ibidem*, coperta a III-a.

³⁶ *Idem*, nr. 3-4/martie-aprilie 1924, coperta a II-a.

³⁷ *Idem*, nr. 2/februarie 1924, coperta a II-a.

tinuată de superlativare și de concluzia restrictivă menită să elimine orice urmă de îndoială referitor la prestația sa³⁸.

Fotograful E.L. Bordan se mulțumește cu o simplă enumerare a posibilităților sale operative, suficientă pentru a-l impune în lupta cu ceilalți doi "specialiști" în domeniu ce se limitează la citarea simplă a numelor. Expunerea de motive a frizerului Carol Crețu insistă asupra igienei pe care o asigură clienților, posibilității de abonare și reducerilor de preț pentru elevi. Două dintre argumente sunt de natură pecuniară (cine nu este sensibil la problema economiei de bani!), iar cel de-al treilea de sorginte sanitară. Spirit intuitiv, frizerul nostru se adresează elevilor, obligați să respecte un regulament școlar sever, convins fiind de infaibilitatea sistemului său. Lista ofertelor în domeniu este categoric mai lungă, dar - exceptându-i pe cei amintiți deja - ceilalți se limitează la semnalarea prezenței lor pe "piața" productivă a orașului. Mult mai practici sau mai puțin interesați de avantajele contactului laudativ, prin presă cu clienții, ei se concentrează asupra adresei unde pot fi contactați.

În Huedin funcționau o fabrică de gips și una de pălării bărbățești (noutate pentru acest spațiu geografic!), respectiv o moară sistematică - comparabilă cu cea din Mintiul-Gherlei. Croitorii domină și aici sectorul micilor meseriași și acest lucru se datorează poate, în egală măsură, sentimentului de respectabilitate pe care-l încorporează un astfel de atelier, cât și înclinației spre bravadă a meșterilor croitori - atât de răsfățați de clienții lor. Spre deosebire de frizeri ce colportează știrile la modul oral, cvasitrivial, croitorii pot avea discuții ceva mai elevate în timpul numeroaselor "probe" și prezentări de albume de modă și materiale. Cu priză deosebită la elementul feminin (nu întâmplător socotit și frumos) și la sentimentele de supraviețuitori ale bărbaților (ce merg până la limita avariției declarate), croitorii sunt obligați - prin noblețea meseriei lor - să nu se mulțumească cu o simplă notă informativă. Disponibilitățile lor culturale se verifică în aspra luptă concurențială pentru "grațiile" publicului consumator. Croitoria lui Ludovic Szabó din Huedin este *cea mai bine aranjată* (n.a. sublinierile aparțin autorului studiului) și asortată cu tot felul de stofe engleze. Lucrează *prompt și bine*³⁹. Evident că prezența stofelor din import este de natură să trezească interesul. Dacă mai adăugăm și înlesnirile financiare ale meseriașului, pe care acesta și le prezintă sobru, avem o ofertă perfectă cu minimum de efort interpretativ. Carol Kun, un croitor numai de domni - deja sesizăm din start handicapul la care se expune - are acces la aceleași stofe engleze. Prin ce poate el contrabalansa oferta concitadinului său, decât printr-o supralicitare: "Lucrează *cel mai ieftin și după ultimul jurnal*"⁴⁰. Bineînțeles că elementul masculin nu va putea rezista prea mult timp unei astfel de tentații ... Oferta croitorului român Ananie Șipoș pare modestă în acest context. E drept că "lucrează *cel mai ieftin* din Huedin"⁴¹ (o indicație sigură că metoda dumpingului a fost utilizată cu succes și în perioada interbelică, nu numai de către regimul comunist) și că aparține etniei române aflate în evidentă minoritate demografică, dar publicului trebuie să-i asiguri calitate - nu prezentarea teoretică. Măcelarii au, invariabil, aceeași fixație concentrată în sfera prospețimii și sănătății garantate a produselor oferite. Dacă componenta sanitară a reclamei este pe

³⁸ *Ibidem*, coperta a III-a.

³⁹ HUEDINUL, I, nr. 1/20 octombrie 1925, p. 3.

⁴⁰ *Idem*, p. 4.

⁴¹ *Ibidem*.

deplin satisfăcută de slujitorii branșei, sărăcia lingvistică tinde să sugereze lupta pentru existență pe care o încarnează rezultatele preparate și expuse în interiorul prăvăliei. Pantofarii evoluează în limitele aceleiași evidente simplificări semantice. Dacă atelierul Moldovan și Coldea este orientat spre deservirea comercianților ce operează în lumea rurală, la *"pantofarul român"* (aceeași perseverență nevoie de identificare etnică!) *V. Pop din Huedin se lucrează bine și ieftin*⁴². În rest, ca și în cazul semnalat la Gherla, meseriașii sunt extrem de parcimonioși în relatările lor ofertante.

Gherla asigură un vad comercial semnificativ practicanților locali ai acestei îndeletniciri milenare. Placă turnantă a județului Someș - în perioada interbelică -, de o importanță aproape egală cu "capitala" dejană, Gherla pune la dispoziția celor interesați o multitudine de oferte dintre cele mai tentante. Principalul local din oraș este hotelul *"Coroana"* în a cărui sală oficială se țin unele dintre spectacolele importante pentru destinul cultural al așezării. *Restaurantul Marchiș*, adăpostit în poșta veche, *"servește mâncăruri calde și reci și beuturi de prima calitate"*⁴³. Pentru a înlătura impresia destul de comună pe care o sugerează un atare text, proprietarul are ideea introducerii unei explicitări cu tentă financiar-sanitară, pe fondul unei vignete sistem chenar în care vrejuri de viță de vie înfășoară (aluzie evidentă!) sticle cu băutură. Concurentul - reprezentat de Vasile Crișan - insistă pe vinurile *"cunoscute deja de lumea consumatorilor"*⁴⁴ ce sunt adăpostite în pivnița localului său. Apelul la memoria consumatorului reprezintă, în acest caz, un indiciu suficient pentru succesul întreprinderii. Iar proprietarul bufetului Burian jr. se cantonează în secțiunea lichidelor mai ușoare, prezentându-ne calea de acces la celebra bere DREHER⁴⁵.

Prăvăliile de coloniale domină piața ofertei în Gherla. Din păcate, nivelul de prezentare a produselor nu le recomandă unui comentariu mai explicit. Depozitul de ghetete TURUL al comerciantului Cristofor Sahin, situat lângă bufetul Burian jr., oferă un exemplu elocvent privitor la vivacitatea care trebuie să caracterizeze un anunț eficient. Proprietarul depozitului își permite să *"recomande"* produsele realizate de *"cea mai modernă fabrică din țară"*, care are (nici mai mult, nici mai puțin!) *"150 de filiale și depozite"*. Persuadarea este condusă, în continuare, cu aceeași știință a captării atenției benevolente: *"Lumea vorbește (așa, pur și simplu) că cele mai...cele mai...cele mai...și mai...sunt numai ghetetele "TURUL" (logic!)"*⁴⁶.

Gherla mai are două farmacii, două magazine specializate în produse de piele, un magazin de modă, două magazine de manufactură, o parfumerie ș.a., dar reclama pe care și-o fac este cvasiinexistentă, redusă la nivelul notelor informative ce le certifică existența, însă nu le licitează valoarea.

În Huedin, hotelul *"Elisabeta"* este talonat de un restaurant, o bodegă și un depozit specializat pe bere. Restaurantul d-nei Azbej se recomandă prin preparate deosebite (*cele mai bune*, evident!), *"gustoase și curat pregătite"*⁴⁷. În cazul de față, se insistă obsedant asupra calității garantate și a stării sanitare, argumente demne

⁴² *Idem*, II, nr. 4/2 februarie 1926, p. 4.

⁴³ SCÂNTEIA, I, nr. 3-4/martie-aprilie 1924, coperta a III-a.

⁴⁴ *Idem*, II, nr. 1/ianuarie 1925, coperta a II-a.

⁴⁵ GHERLA, I, nr. 7/30 august 1926, p. 2.

⁴⁶ SCÂNTEIA, I, nr. 3-4/martie-aprilie 1924, coperta a II-a.

⁴⁷ HUEDINUL, I, nr. 5/17 noiembrie 1925, p. 4.

de luat în seamă de clienți. Bodega lui Ștefan Vincze adaugă, la cele asertate de proprietara restaurantului, posibilitatea de abonament - firește cu preț redus! Trebuie să recunoaștem că ne-ar fi interesat ceva mai mult .. Berea GLORIA, produsă de fabrica din Turda (oare mai există vreo urmă din ea?), se poate achiziționa pentru sărbătorile de iarnă ale anului 1925 de la un depozit de mari dimensiuni (cel puțin așa ne lasă să înțelegem reclama). Firește că fericirii care s-au grăbit la citirea anunțului s-au putut convinge că au de-a face cu berea "*cea mai gustoasă*"!⁴⁸.

Magazinul de coloniale Béla Keresztes trebuie neapărat vizitat, nu numai pentru că "*este asortat cu tot felul de articole*" (asta au mai spus-o și alții), ci fiindcă "*aperitivele magazinului său sunt căutate* (ce privilegiu să te înfrupti din ele!) de toți intelectualii din Huedin și jur"⁴⁹. Comerciantul vrea să dea dovada de subțirime, punând în talerul balanței mercuriale sprijinul unei categorii sociale elevate - dar îndeobște lipsite de mari resurse financiare. Dar cultura impresionează strada și afacerile pot prospera - merită încercat!.

*

Domeniul bancar este aproape inexistent în paginile periodicelor apărute în cele două localități pe durata anilor '20-'30. Deși Gherla adăpostește cinci instituții de profil⁵⁰, iar Huedinul patru asemenea așezăminte⁵¹, oferta - cu caracter pur informativ - se reduce la Banca Comercială S.A. și Casa de păstrare S.P.A. din Gherla, respectiv Institutul de credit și economii "Vlădeasa" din Huedin. Informațiile sunt prilejuite de publicarea bilanțului anual, de anunțarea datei adunării generale sau a cifrei capitalului activ și, nicidecum, de considerente prozelite.

*

Publicațiile au dreptul la propria lor reclamă, fie din motive comerciale, fie din motive sociale. Revista gherleană SCÂNTEIA ne îndeamnă să înserăm anunțuri de reclamă, garantându-ne efectul pozitiv al investiției⁵². Pe o linie apropiată - ce îndeamnă la câștig imediat și sigur - se plasează gazeta HUEDINUL, ce garantează celor care-o răspândesc "*o renumerație de 20% de la reclame și înserate 30%*"⁵³. Un ton patetic întâlnim, ceva mai încolo, în paginile aceleiași publicații - ce îndeamnă, pe jumătate din dimensiunile unei pagini tipografice, cititorii să o aboneze spre a supraviețui⁵⁴. Extrem de poetic se exprimă redactorii revistei GLASUL MOȘILOR, atunci când o consideră "*limanul Moșilor și flacăra de lumină a Munților Apuseni*"⁵⁵.

⁴⁸ *Idem*, nr. 10/22 decembrie 1925, p. 4.

⁴⁹ *Idem*, nr. 1/20 octombrie 1925, p. 4.

⁵⁰ Banca Concordia, Banca Țăranul, Filiala Băncii de Credit Cluj, Banca Învățătorilor și Banca de păstrare, cf. *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p. 416.

⁵¹ Banca "Vlădeasa", Banca de credit și păstrare, Banca cooperativei de credit și Banca populară "Fântânele", *idem*, p. 150.

⁵² "Reclama este sufletul comerțului! Publicați în Revista noastră. *Efectul este sigur!*", în SCÂNTEIA, I, nr. 3-4/martie-aprilie 1924, coperta a III-a.

⁵³ HUEDINUL, I, nr. 7/1 decembrie 1925, p. 4.

⁵⁴ "Fraților Moși și săteni din jurul Huedinului abonați-vă cu toți la gazeta "HUEDINUL" care este foaia noastră a tuturor, care luptă cu greutatea mari pentru a vă aduce vești diferite și a se lupta cu apărarea drepturilor voastre, lăsate moștenire de la moși și strămoși. Abonamentul pe un an Lei 200, pe 1/2 lei 100 cu premii.", *idem*, nr. 11/29 decembrie 1925, p. 4.

⁵⁵ GLASUL MOȘILOR, I, nr. 4-5/iunie-iulie 1926, coperta a III-a.

*

Posibilitățile de petrecere, în mod plăcut și folositor, a timpului liber sunt destul de variate în cele două localități. Astfel, Gherla posedă două societăți culturale: cea de lectură de la liceul "Petru Maior" și cea a tinerilor numită "Junimea". Spectacolele artistice: teatru, muzică sau de cinema, pot fi urmărite în cele patru săli amintite la începutul prezentei lucrări. Din luna octombrie 1930 există două reuniuni corale organizate la nivel profesionist. La acestea mai putem adăuga fanfara orașului și renumita orchestră Ludovic Csikai. La dispoziția celor interesați de tratament și recreere se afla stațiunea balneară Băița (Chirău), aflată la foarte mică distanță de oraș - pe drumul spre Cluj. Amatorii de sport aveau la dispoziție fie clubul sportiv pentru meseriași, fie clubul SPARTA⁵⁶ ce era organizat pe 8 secții de profil și a cărui echipă de fotbal activa în categoria I a districtului sportiv Someș⁵⁷. Profesorul Gavril Deacu, fost campion de scrimă al Ungariei își deschidea cursul școlii de duel și scrimă academică la data de 1 octombrie 1930.⁵⁸ În același an, amatorii de patinaj aveau la dispoziție lacul din parcul orașului.⁵⁹

În Huedin, se cuvine să constatăm o situație mult mai puțin favorabilă în acest segment al existenței sociale. Societatea culturală "Înfrățirea" și cinematograful comunal reprezentau punctele de reper ale vieții culturale românești din localitate. Exceptând prezența Extensiunii Universitare clujene la începutul anului 1926, nu ne putem referi decât la îndemnurile spre lectură înserate în paginile revistei GLASUL MOȚILOR. Directorul amintitei publicații - Sabin G. Truția - își publică un volum de nuvele și schițe la editura tipografiei "Diamantstein", iar redactorul-șef - V.I. Tănăsescu - organizează reprezentații teatrale și asigură un "curs de pregătire în toate școlile statului", predând conversații în limbile română, franceză și germană.⁶⁰

*

Un ultim capitol îl dedicăm reclamei de carte. Pentru Gherla, cea mai percutantă ofertă se concentrează în jurul unei lucrări de rețete culinare! Apărut la editura diecezană din Arad, volumul "*Taina vieții lungi*"⁶¹ de Lazăr-Popovici este un excelent îndreptar pentru vegetarieni. Mijloc al desăvârșitei vindecări a tuturor bolilor trupesti și sufletești (exact ce lipsește unei omeniri dispusă spre destrucție!) cartea deschide porțile speranței celor bolnavi și deznădăjduiți (adică unui procent însemnat din totalul populației).

Huedinul este mai implicat religios. "*Mângâierea bunului creștin*", carte de învățături creștinești,⁶² este opera profesorului de religie Septimiu Popa - membru de onoare al despărțământului Huedin al ASTREI. Scrisă pe înțelesul tuturor (decă un produs al culturii de masă), cu un conținut de interes general, apare firesc apelul la achiziționarea ei. Ceea ce surprinde este inversarea termenilor apelativi

⁵⁶ Din conducerea acestuia făceau parte: I.P.S. Episcopul dr. Iuliu Hossu - în calitate de președinte de onoare, alături de dr. Victor Muntean - prefectul județului Someș și col. Arnold Fleischer - comandantul garnizoanei locale (în aceeași calitate); Victor Micșa - primarul orașului Gherla ca președinte activ; dr. Virgil Băliban ca vicepreședinte și Augustin S. Deacu, proprietarul tipografiei, ca membru în comitetul director; cf. CURIERUL SOMEȘAN, II, nr. 2/6 ianuarie 1930, p. 2-3.

⁵⁷ *Idem*, nr. 33/28 septembrie 1930, p. 3.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Idem*, nr. 2/6 ianuarie 1930, p. 3.

⁶⁰ GLASUL MOȚILOR, I, nr. 6-10/august-decembrie 1926, coperta a IV-a.

⁶¹ CURIERUL SOMEȘAN, II, nr. 19/25 mai 1930, p. 3.

⁶² HUEDINUL, II, nr. 8/2 martie 1926, p. 4.

din fraza introductivă care, în aceste condiții, sporește considerabil forța de pres-tație a mesajului textual. Fără a aduce o noutate deosebită, această formulă de punere în pagină are menirea expresă de a capta benevolența cititorilor. Suntem deja în prezența unui artificiu formal ce tinde să "dezarmeze" partea adversă spre a-i cuceri sufragiile. Dar despre inventarul termenilor și al metodelor uzitate de creatorii de reclame ne propunem să ne pronunțăm doar în momentul când vom avea suficient material la dispoziție. Deocamdată, ne limităm la considerațiile de față, prolog al unor cercetări mai profunde asupra fenomenului comunicațional concentrat în cuprinsul reclamei de presă.

*

Concluzionând, putem afirma că domeniul cultural este dominat la Gherla de activitatea muzicală, pe când la Huedin informațiile ce ne-au parvenit sugerează o prioritate a conferințelor populare. Sectorul micilor meseriași este controlat cu autoritate, în ambele localități, de oferta croitorilor și pantofarilor. Restaurantele și prăvăliile de coloniale își dispută întâietatea în reclama co-mercială - așa cum se întâmplă, de fapt, în cazul majorității localităților similare din același areal geografic. Modalitățile de petrecere a timpului liber sunt mult mai diversificate la Gherla, dar ne permitem să lansăm ipoteza existenței unei societăți turistice în Huedin (având în vedere zona montană imediat apropiată) și a uneia de vânătoare, (pe același considerent) certificată de enciclopedia editată în 1938.

Ilustrațiile și textele prezentate în anexa studiului, sperăm că vor contribui la formarea unei imagini cât mai exacte și complexe cu privire la problemele pe care le-am supus atenției prin paginile de mai sus. Dincolo de parțialitatea concluziilor pe care le-am putut formula, trebuie să subliniem extraordinara dorință de înnoire prezentă și la nivelul comunității celor două așezări în cele două decenii interbelice. Nevoia de dialog socio-economic, apetența culturală - rezolvată în cheie locală, precum și tendința consecventă de urbanitate⁶³ sunt constante pe care efortul interior al concetățenilor, indiferent de etnie sau confesiune, îl innobilează prin conlucrarea armonică.

CORNEL CRĂCIUN

ANEXE

I. MESERIAȘI

GHERLA

Aduc la cunoștința Onoratului public din loc. și jur, că în vechea *Croitorie civilă, militară și pentru preoți* a lui IOSIF BUNEA Gherla Str. Regina Maria 12 se pregătesc cele mai moderne vestimente de reclamă. Faceți o comandă de probă să vă convingeți - Singura croitorie românească în Gherla.

*

⁶³ Vezi articolele "Măsuri de precauție față de câinii vagabonzi" în GHERLA, I, nr. 1/19 iulie 1926, p. 4 și "Cum este gospodăria orașul Gherla" în CURIERUL SOMEȘAN, II, nr. 23/22 iunie 1930, p. 1.

ELEVII! ELEVII! Dacă voiți ghetе bune și elegante cu prețuri reduse, grăbiți-vă la IULIU KERESZTELYI *Pantofar* Strada Prințul Carol nr. 9.

*

CREȚU CAROL *Coafăr Frizer* Serviciu foarte curat, igienic. Se fac abonamente foarte ieftine. Pofțiți și vă convingeți. Elevii au reducere! *Str. Mihai Viteazul nr. 1.*

SCÂNTEIA, I, nr. 2/februarie 1924, coperta a II-a.

*

Cu siguranță veți avea cele mai bune și elegante ghetе, dacă vi le pregătește V. MUNTEAN Str. Avram Iancu 1.

*

De voiți haine cu cele mai moderne croieli și cu cusătura cea mai trainică îndreptați-vă la croitoria S. STAUBER Str. Avram Iancu. La comandă vă servește în timp scurt.

Ibidem, coperta a III-a.

*

În Croitoria civilă, militară și pentru preoți a lui Ioan Nistor, *Gherla* strada Regina Maria (vis-à-vis de liceul de stat) se pregătesc cele mai moderne vestimente cu prețuri de reclamă. Faceți o comandă de probă ca să vă convingeți.

Ibidem, nr. 3-4/martie-aprilie 1924, coperta a II-a.

HUEDIN

Executarea celor mai perfecte tablouri, se poate face numai la marele pictor C. Negoșanu Cluj. Dsa este un artist cu care se mândrește ȧara întregă. În tablourile pictate de Dsa, se oglindește talentul unui artist desăvârșit. Personajele pictate din tablourile Dsale, au în expresia feții atât bucuria cât și sbuciumurile sufletești avute în viață.

Deci din tablourile acestea se poate face un studiu perfect al omului în raport cu viața. Încercați și vă veți convinge.

RAME PENTRU TABLOURILE executate la Dl. Negoșanu găsiți făcute gata numai să comandați la dl. Tițian (sic!) str. Donat 64 Cluj.

GLASUL MOTILOR, I, nr. 6-10/august-decembrie 1926, coperta a IV-a.

*

Croitoria lui LUDOVIC SZABO din Huedin este cea mai bine aranjată și asortată cu tot felul de stofе engleze. Lucrează prompt și bine.

HUEDINUL, I, nr. 1/20 octombrie 1925, p. 3.

*

Carol Kun croitor de domni, are în atelier tot felul de stofе engleze. Lucrează cel mai ieftin și după ultimul jurnal. Încercați și vă convingeți.

Idem, p. 4.

*

Numai pictorul român Petru Crăciun din Huedin execută lucrări de pictură bisericească, firme, zugrăvit de odăi și vopsit de mobile. *Lucră corect și artistic.*

Idem, nr. 12-13/4 aprilie 1926, p. 6.

II. COMERT

GHERLA

Turul Fabrică de ghetete s.a. Filiala Gherla DEPOSITAR: Cristofor Sahin Str. Regina Maria nr. 4. *Recomandă* ghetete pentru bărbați, femei, băieți și fete coresp. oricărui sezon. Variație uriașă: *cea mai modernă fabrică din țară. 150 filiale și dep.(ozite)*. Lumea vorbește că cele mai *ieftine*, cele mai *recunoscute*, cele mai *bune* și mai *trainice ghetete* sunt numai *ghetele "TURUL"*.

SCÂNTEIA, I, nr. 3-4/martie-aprilie 1924, coperta a II-a.

HUEDIN

Vizitați magazinul de coloniale-și delicatese al lui BÉLA KERESZTES care este asortat cu tot felul de articole. Aperitivele magazinului său sunt căutate de toți intelectualii din Huedin și jur.

HUEDINUL, I, nr. 1/20 octombrie. p. 4.

*

Berea GLORIA cea mai gustoasă!

Știți ceva???

Pentru Sărbătorile Crăciunului a sosit în depozitul din Huedin str. Gen. Moșoiu 488 (în curte) o mare cantitate din renumita Bere "GLORIA". Fabrica de Bere din Turda S.A.

Idem, nr. 10/22 decembrie 1925, p. 4.

III. ZIARE

GHERLA

Reclama este sufletul comerțului!

Publicați în Revista noastră. *Efectul este sigur!*

SCÂNTEIA, I, nr. 3-4/martie-aprilie 1924, coperta a III-a.

HUEDIN

Citiți și răspândiți revista "Glasul Moșilor". Ea este limanul Moșilor și flacăra de lumină a munților Apuseni.

GLASUL MOȘILOR, I, nr. 4-5/iunie-iulie 1926, coperta a III-a.

*

Acei care vor face propagandă și abonamente pentru gazeta "HUEDINUL" vor primi o remunerație (câștig) de 20% și de la reclame și înserate 30%.

ADMINISTRAȚIA

HUEDINUL, I, nr. 7/1 decembrie 1925, p. 4.

*

Fraților Moși și săteni din jurul Huedinului abonați-vă la gazeta "HUEDINUL" care este foaia voastră a tuturor, care luptă cu greutate mari pentru a vă aduce vești diferite și a se lupta cu apărarea drepturilor voastre, lăsate moștenire de la moși strămoși.

Abonamentul pe un an Lei 200, pe 1/2 Lei 100 cu premii.

Idem, nr. 11/29 decembrie 1925, p. 4.

IV. DIVERSE

GHERLA

Osad Oassdurian, fostul cântăreț de mare renume al operei din Milano va distra publicul din Gherla, Joi, în cinema Urania din loc. Programa cântărețului de operă, care vorbește zece limbi, va fi afară de limba armeană compusă din cântece române, franceze și italiene. Osad Oassdurian dispune de un bariton încântător. Debutul de până acuma (sic!) îi caracterizează pe deplin cariera artistică. De altfel, excelentul artist este binecunoscut în Gherla de acum trei ani, când ne-a fost oaspete foarte plăcut.

GHERLA, I, nr. 2/26 iulie 1926, p. 3.

*

"*Taina vieții lungi*". Cei bolnavi, cei care și-au pierdut dragostea de viață și bucuria *nădăjduiți*! Știința a găsit mijlocul desăvârșitei vindecări a tuturor bolilor trupești și sufletești. Cetiți volumul: *Lazăr-Popovici* "Taina vieții lungi, bucătăria fără foc sau regimul crud", cu peste 200 de rețete. Se poate comanda la Librăria diecezană din Arad, precum și la toate librăriile din țară.

CURIERUL SOMEȘAN, II, nr. 19/25 mai 1930, p. 3.

*

Prof. Deacu Gavril, fost campion de scrimă al Ungariei, curs din 1 oct. a.c. - școală de duel și academică. Taxă începători 200 lei, profesioniști (!) 300 lei lunar.

Idem, nr. 33/28 septembrie 1930, p. 3.

HUEDIN

Se caută un "cântăreț" versat în cântările bisericești. Salar lei 800 și întreținerea. Cei interesați se vor adresa Dlui Cornel Condor, preot Călățele. HUEDINUL, I, nr. 2/27 octombrie 1925, p.4.

LA VIE CULTURELLE ET LA RECLAME À GHERLA ET HUEDIN

Considérations pour l'entre-deux-guerres

(Résumé)

Notre recherche suivit de séparer les éléments plus liés au progrès de la société roumaine pendant l'entre-deux-guerres: le mouvement culturel et son indicateur du niveau de la mentalité collective - la réclame parue dans la presse. Dans ce cas particulier il s'agit de deux petites agglomérations humaines situées au milieu de la Transylvanie.

Le domaine culturel est dominé à Gherla par l'activité musicale, pendant qu'à Huedin les conférences de vulgarisation sont en premier plan. Le secteur des petits artisans est contrôlé,

dans toutes les deux localités, par l'offre des couturiers et des cordonniers. Les restaurants et les magasins des produits d'épicerie ont disputé la primauté dans la réclame commerciale.

Les photos d'époque et le recueil des textes ont le rôle de compléter le sujet que nous proposons dans notre travail.

